

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

Az ártéri gazdálkodásról

TÓTH TAMÁS, 2001

A múlt...

„Jó Magyarország egykoron a mocsarak és posványok hazája volt. Kisebb-nagyobb folyóvizeink kényük-kedvük szerint száguldhattak síkságainkon. Aztán a szegény ember kedvére csikászhatott és halászhatott. Vadmézet is gyűjthetett a nádasokban. Konyháján felhasználta csenkesz bozót termését, a sulymot és a fióknádat. Sást, füvet, nádat kedvére vágathott háza fődésére, s nyáron buja füvet is kaszálhatott lábas jószágának. Mindez értenünk engedi, miért ragaszkodott a föld népe oly nagyon az álló vizekhez s miért kellett ellene fegyveres erőt alkalmazni a vizek lecsapolása alkalmával”. Takács Sándor: „Rajzok a török világból”

„Az erek táján mélységes a csönd, a halász a füzesek után igazodik, melyeket a sötétséghez szokott szem, az az éles halászszem, meg bír különböztetni, mert a fa éjnek idején feketébb az éjszakánál is. Mire eléri a helyet, belép a vízbe, bal kezével csóvát ránt a zsupból, letámasztja a szigonyt ... a láng hirtelenül világot vet a markok között a halász arcára, s megszippen tőle a víz is, minden egyebet elnyel a vak sötétség. Rembrandt ecsetéhez méltó kép ez. Még egy pillanat s lángot vet a csóva is, ettől már villog a víz, a füzes selymes levélzete visszaveti a világosságnak rálövellő sugarát, majd határozottabban, majd elmosódva, úgy, amint a csóva lángja éled, lohad, közeledik vagy távolodik. S mint mocsárvilág bolygófénye, úgy indul a halász víz ellenében, jobb karja feszül, szeme a vizen át a víz fenekére mered, hogy megláthassa a megfeküdt halat, különböztesse meg a felszín fodrán át, a kavics között. Most megáll, - éles szeme ráesett a nyugvó balinhalra, karja villámsebessen lecsap...” Herman Ottó „A magyar halászat könyve”

Kezdjük hát az ártéri gazdálkodással való ismerkedést egy időutazással. Szálljunk alá együtt, Thomas Mann szavaival élve a múlt „*mélyseges mély kútjába*”. Mindenütt a világon, vizek és szárazföldek találkozása egyben az életerek változatosságát, az életlehetőségek gazdaságát jelenti. Ne feledjük, hogy olyan nagy civilizációk, mint Mezopotámia és Egyiptom, szent folyamok életet adó iszapján virágoztak fel. Nem véletlen tehát, hogy a Kárpát-medencében is a kalandozó, alföldi vízfolyások árteriből kiemelkedő magaspartokon és hordalékhátakon ősi település helyek nyomait találjuk.

Az itt élő őskori ember is felismerte az árterületek előnyös adottságait. A folyóvölgyek határmezsgyéjén mozogva vadászott, halászott, gyűjtögetett. Már a késő kőkori letelepedő-gazdálkodó kultúráknál beszélhetünk ártéri gazdálkodásról, azonban e sajátos közösségi életforma virágzása az Árpád-korra esett.

Álljunk meg egy pillanatra, s ejtsünk néhány szót arról, vajon milyen tájkép fogadta az ártereken kalandozó őseinket?

Az árterek sokféle, fajgazdag élőhely típust foglaltak magukba. A hátakon tölgy-kőris-szil keményfás ligeterdők és üde ártéri rétek, a mélyebb medencékben mocsarak és nedves mocsárrétek, kőrises- éger- és fűzlápok mozaikoltak. A vízpartokon fűz-nyár ligetek, a holtágakban dús hínárral, tündérrózsával, vízitökkal tarkított nyílt vízfelületek csillogtak. Alföldünket tehát ekkor még a vízfolyások nagy száma és ligetes tájkép jellemezte. Mindez a korabeli helynév-anyag elemzése révén is igazolható.

Mi volt a természeti alapja az ártéri gazdálkodásnak?

Mindenek előtt az állandóan változó, a tájat átszövő folyók és erek, az áradó-apidó, hol hordaléktól sárga, hol áttetszőre letisztult víz. A vízfolyások és árterületeik önszabályzó, természeti egységet alkottak. A szüntelenül munkálkodó folyók övzátonyokat, hátakat építettek, partokat mostak, kanyarokat mélyítettek, medreiket váltogatták, hordalékjukat szétterítették. Az akkor még kiegyenlített vízháztartású és mikroklimájú, termékeny talajú, táplálékban, természetes nyersanyagokban gazdag árterek megfelelő életfeltételeket, természeti környezetet biztosítottak az itt élőknek.

A honfoglaló magyarok letelepedésének legfontosabb térszíne is az ártér és az ármentes területek határzónája volt, mivel ez felelt meg sajátos félnomád, pásztorkodó életmódjuk ritmusának. A téli

szállások fokozatosan állandósultak, s a kereszténység terjedésével, a feudális rend megszilárdulásával templomos falvakká alakultak. Az Árpádkorban, a régészeti leletek a víz menti hátacon már kiterjedt és virágzó, sűrű aprófalvas településrendszert mutatnak, melyeket művelt földek szegélyeztek. Oklevelek bizonyossága szerint emberi hatásra már a XIII. században felszakadozott a folyókat kísérő ligeterdők övezete, s a kora középkorban kialakult a táj kettős tagolódása (rétság és mezőség). A rétséget, a folyót övező üde rétek és mocsarak alkották, míg a mezőséget a magasabb térszintek szárazabb pusztája és annak szántóföldi művelés alá került területei képezték.

Miért fontos mindez? Mert először beszélhetünk állandósult, hagyományos kultúrtájáról. A megélhetés alapját azonban még ekkor a foggazdálkodás jelentette. Eleink az árvizeket tudatosan szétterítették, hogy az árterek sokféle hasznát élvezhessék. A szabályozást természetes ereken, vagy a magas, folyómenti hátacon, övzátornyok átvágásával létrehozott, mesterséges „csatornák”, az úgynevezett fokokon keresztül végezték. A víz mindig alulról felfelé, lassú áradással öntötte el az árterti laposokat, felrészítve a réteket, megöntözve a hátacon lábait, ezrével hozva magával az ivásra kész halakat. Apadáskor a víz a fokokon jutott vissza a folyómederbe. Mivel hordalékának nagy részét már a fokokban letette, azokat rendszeresen tisztítani kellett.

Hogyan és miből éltek e korban az ártereken? Mi jellemezte ezt a gazdálkodási módot?

Az árterei környezetben együtt élt az ősi vadászó - halászó - gyűjtögető életmód a „korszerűbb” mezőgazdálkodással. Felsorolni is hosszú a természet „gyümölcsei”-t betakarító hasznóvételeket: halászat, vadászat, pákászat, csikászat, rákászat, teknősbékafogás, tojásszedés, favágás és rőzsészedés, nád és gyékényaratás, vadgyümölcsök és más ehető növények, gyógyító „hasznos füvek” gyűjtése, erdei gombászás. A mezőgazdaság vezető „ágzata” a külterjes, ridegtartáson alapuló állattenyésztés volt. A mocsarak közötti porondok, laponyagok, hátacon, rétből haló régi folyópartok adták a dús füvet a réti és szalontai disznónak, a szürke marhának. Ezek a félvad állatok egész évben kint éltek a rétből, s néha úszva jutottak el az egyik legelőhelyről a másikra. A szántókat az apró falvak körül, a hátacon alakították ki. A helyi adottságokhoz jól alkalmazkodott tájfajtaikat vetettek. Híresek voltak az árterei gyümölcsösök.

Megtermett bennük a jó ízű körte, alma, cseresznye, szilva. A termést aszalással tartósították. Igen elterjedt volt a méhészkedés is. Előbb csak a vadméhek mézét gyűjtötték, majd odvas farönkből, vagy sárral tapasztott gyékényből készült kasokba „csalogatták” a szorgos rovarokat. A réti méhésznád-kunyhóban vigyázta a sövényel körbevett méheskertet. A rengetegféle nyersanyagból a helyi kézművesek készítettek használati tárgyakat. A rétből került ki a házak, karámok, olák építőanyaga (fa, agyag, nád, gyékény, sás) is. Míg a települések és a közlekedési útvonalak helyét a hegyvidéken a hegvek és erdők, addig az Alföldön az áradmányos mély árterek határozták meg. A közlekedés és szállítás sokszor vízi utakon, nád- vagy fatutajokon, fatörzshajókon történt. Amint látjuk őseink a természeti adottságokat kihasználva, több lábon álló, önálló gazdálkodást folytattak, s e közben évszázados tapasztalatok alapján nem felélték, hanem megtartották, sőt megújították a természeti erőforrásokat. Nem volt egyedül álló ez a fajta életmód. Ember és természet együttélésének más tájakon is ez volt az alapja. Hegy-és dombvidékeken is alkalmazkodtak az emberek a körülvevő természeti környezethez, de az ártereken a léttér tágassága, a természeti javak sokfélesége, bősége, azok könnyebb megszerzése más műveltség, más kultúra kialakulását segítette. Az árterei gazdálkodást visszavetette a mezővárosok fejlődése, a mezőgazdasági szerkezet lassú változása, minek következtében az Árpádkori település szerkezet Hunyadi Mátyás uralkodásáig széthullott. E korszakra az Alföld erdeinek egy része is eltűnt. Különösen délen volt nagy a pusztulás. A mezővárosok hanyatlása viszont a török hódoltság idején kezdődött. E történelmi időszakban a települések elnéptelenedtek, egyre kiterjedtebbé és egyre erőteljesebbé vált a megmaradt erdők irtása.

A mély árterek harci stratégiák szerinti használata (pl. csatornák, vizesárkok kiépítése a végvárak védelmében, ill. ezek szétrombolása a hadműveletek során), a fokrendszerek elhanyagolásához, átalakulásához, s az Alföld egykor oly gazdag vízfolyásainak eltömődéséhez, feliszapolódásához, erékké degradálódásához, valamint a térség egyre jelentősebb elmocsarasodásához, illetve a magasabb térszintek kiszáradásához, s egy másodlagos vegetációjú sztyepp-táj kialakulásához vezetett.

Tehát az akkori külföldi utazók által oly sokszor dicsért alföldi „vadvízország” már a folyók és árterek természetes ökológiai rendszerének kezdeti károsodását jelezte. Később, e folyamat kiteljesedése idején, a XIX. század elején Huszár Mátyás királyi vízepítő mérnök egy értekezésében így ír erről:

„A hagyomány és az itt lakók tanúsága szerint a Sebes-Körös Sárrétje nevű mocsarokat is káros emberi tevékenység alakította ki. Valószínű, hogy a múlt század elején a Körös három fő ágban Szakál és Ugra mellett a Csiker-éren keresztül folyt le, ahogyan ezt a feltöltődés után hátramaradt medrek is mutatják. Vésztónél, Szeghalomnál, Csökmőnél és sok más helyen azonban malomgátakat építettek, amelyek a lefolyást akadályozták, és ennek következtében - mint egyhangúan állítják - állandó mocsár képződött. Sok helyen láthatók templomok és téglalapú épületek romjai, amelyek a magasabb helyeken álltak. Így kétségtelen, hogy e nádas pusztaságot egykor számtalan ember lakta, azonban az a szabad lefolyást akadályozó malomgátak létesítése miatt a lakosság számára használhatatlanná vált. ...A környező területek helyzeténél fogva elképzelhető, hogy Sarkadnál és Okánynál egészen a Fekete-Körösig nagyobb területű mocsár fog képződni, mint a Sebes-Körös Sárrétje. Hasonlítsák csak össze a jelenlegi lakosok Sarkad, Okány és a Fekete-Körös közötti állapotokat a Sebes-Körös Sárrétje 100 év előtti helyzetét, ahogyan ez számunkra a hagyományokból ismert, a feltételezés helyességét akaratlanul is látni fogják.”

A lakosság nagy része a harcok idején beveszi magát az árterek vadonába, a mocsárvilágba. A mindennapi betevőt az őstermészet adja, de ezt már csak sanyarú tengődésnek, legfeljebb kényszergazdálkodásnak nevezhetjük, hiszen a fokozott tisztítását elhanyagolták, a szántók nagy részét felhagyták. A török kiűzése után évtizedekig szinte lakatlan az Alföld. A megmaradt és lassan visszaszivárgó őslakosok, valamint az új betelepülők a rétgazdálkodás mellett a pusztákon szilaj pásztorkodást is folytattak. A XVIII. század végére betelepítésekkel a lakosság száma fokozatosan nőtt, s a gabonakonjunktúra hatására újból fellendült a szántóföldi gazdálkodás. Már a XVIII. század végén megindultak kezdetleges és helyi jellegű árvízvédelmi munkálatok, mocsárlecsapolások, ezek azonban kevés eredménnyel jártak vagy megsemmisültek. A XIX. elejére feszítő társadalmi-gazdasági kényszerré vált a folyószabályozások ügyének rendezése. A térképészeti felmérések elvégzése és a tervezés után, a Tisza és mellékfolyóinak árterületein 1830-ban kezdődtek meg a munkálatok. Bár már a rómaiak végeztek vízszabályozást a Kárpát-medencében, s vízépítészeti munkák a középkorban is folytak, ezeknek még más volt a nagyságrendjük, a hatásuk.

A XIX. század második felében zajló folyószabályozás, majd az azt követő belvízrendezések az ősi gazdálkodás lételemét, az áradó vizet véglegesen kizárták az árterekről, megszüntetve ezzel a folyó és az azt körülvevő táj dinamikus kapcsolatát, melynek az itt élő ember szerves része, használója és formálója volt. Mindezek közvetlen és közvetett hatására véglegesen megszűntek, működésképtelenné váltak az árterek természetes ökológiai önszabályzó rendszerei, s tovább csökkentek, majd szigetekké váltak a természetes élőhelyek a kialakuló kultúrpusztaságban.

...a jelen...

Az alföldi folyók az utóbbi évszázad óta mesterséges gátak közé szorítva folynak. A védőtöltések a hajdani összefüggő árteret mentett oldali árterületre és mentetlen oldali hullámtérre osztják.

Mit találunk ma a hullámtereken és a kiszáradt külső ártereken?

Ma már nyoma sincs a hajdani romantikus képnek. A gátakon kívül intenzíven művelt mezőgazdasági táj fogadná az egykori vándort. A hatalmas szántóföldeken óriás traktorok dübörögnek tona számra szórva a vegyszereket, a műtrágyát, hiszen a nemesített növényfajták nagy termést csak ily módon hoznak. Az iparszerű, nagyüzemi gazdálkodás felgyorsította a megmaradt természetes élőhelyek pusztulását. A végeláthatatlan, katonás sorban álló kukorica és napraforgó táblák sivár élőhelyek, sőt mondjuk ki szomorúan, „zöld sivatagok”. A geometrikus csatornahálózatok felszippantják a vadvizeket. A valamikori árterek növény-és állatközösségei csak szigetszerűen maradtak fenn, vagy ha a környezetváltozásokat nem tudták elviselni, eltűntek a folyóvidékekről. A hetvenes évektől a viszonylagos jólét jelei az ártereken is megmutatkoztak. A városok közelében található mentett oldali holtágak partjaikon kontroll nélkül épültek ki a „nyaralóvárosok”. A legfontosabb károsító hatások: a partok és a parti sáv beépítése, természetes növényzet irtása, fokozott vízszennyezés, állandó zavarás, intenzív horgászat. Mindez a tájkép, a honos flóra és fauna átalakulásához, további szegényedéséhez vezetett. A hullámtereken egy kicsit kedvezőbb a helyzet. Itt a szabályozások után kialakult másodlagos táj sajátossága, hogy az ősbibb és a szabályozással létrejött új élőhelyek – például morotvák, kubikgödörök, szántók, erdőtelepítések - kis területen együtt található meg. A változások új összetételű életközösségek kialakulásához vezettek. A hullámtér zöld csíkja a környező sivárabb monokultúrák

közt szaporodási, vonulási és elterjedési lehetőséget jelent sok faj számára. Úgy tűnik azonban, hogy főként a hasznosítatlan területeken a „nemkívánatos-elemek”, - mint a mindent elborító gyalogakác, a kanadai aranyvessző vagy a parlagokon gyakori szerbtövis, - a legsikeresebbek.

No igen, igen - gondolja most hümmögve az olvasó – de hát mindennek ára van! A fejlődés is árnyoldalakkal jár!

De vajon van-e olyan újkori vívmány, amelyért érdemes feláldozni a tiszta levegőt, a szennyezetlen, étellel teli vizeket, a termőföldet, a „virágos-bogáros” réteket, a ligeterdők felett köröző sasokat? Fizethetünk-e valamiért is egészséges természeti környezetünkkel, hagyományos alföldi kultúránkkal?

...,s a jövő...

„...Am a veszélyben ott a menekvés is...”
(Hölderlin)

Minden emberi kultúra kialakulásának és fennmaradásának az alapja a természet önfenntartó rendszere. Csak azok az emberi cselekvések, tevékenységek nevezhetők fenntarthatónak, alakíthatnak ki emberi kultúrákat, melyek alkalmazkodnak az éltető környezethez, melyek a természeti folyamatokba szervesülnek, vagyis belőlük erednek és odatérnek vissza. Nem sivár, mechanikus dolog ez, hiszen százarcú a természet. Ahány táj, annyi műveltség! A történelemben sokáig a nemzedékek között a kapcsolatot az apáról fiúra szálló ismeretek és a közösség fennmaradásához elengedhetetlen hagyományrendszerek jelentették. A világ minden táján az emberi kultúrák által létre hozott és megőrzött értékek, mint gyöngyszemek fűződtek fel az „idő láncán”. Úgy tűnik értékvesztő századunkban (világháborúk, rossz politikai ideák, profitorientált gazdaság, növekvő fogyasztásra kényszerített társadalmak) szétzilálódtak a helyi közösségek. Talán sosem volt az egyén olyan magányos, mint korunkban. Nincs ez másképpen a Kárpát-medencében sem. Elveszítettük a fonalat, a gyöngyszemek lehullottak.

Mi lehet a közösen vállalható cél?

Próbáljuk meg emlékek és emlékezők segítségével felidézni a gyöngysor mintázatát, teremtsünk kapcsolatot múlt és jövő között. A képzeletbeli láncot újra össze kell fűzni mielőtt végleg, porba hullanának „érték-gyöngyszemeink”. Fontos, hogy minél többen vegyünk részt a láncfűzésben. Ha sikerül a múltunkat megismerni, történéseit megérteni, a jelen értékei sem hullnak porba. Újból lesz mit átadnunk az utánunk következőknek.

Hogy mik ezek az értékek?

A helyi táji-tervezési és kulturális örökség, a hosszú életet biztosító természetes környezet, az azzal harmonizáló ősi gazdálkodási formák. El kell gondolkoznunk azon, hogy életünk minősége szempontjából melyek az igazán fontos fogalmak. Az új sorrend élén alighanem olyanoknak kell állaniuk, mint a létalapokat fenntartó gazdálkodás, a fogyasztás mértékletessége, a testi-lelki egészség, a pozitív világképet hordozó gondolkodás, a hagyományörző lokálpatriotizmus, az emberi kapcsolatok gazdagsága, a közösség építés, az otthonteremtés. Közös munkálkodásunk legfontosabb színtere az a mikrokozmosz, amelyet tájnak nevezünk, tájnak melybe már az ember is beleygúrta magát. A kistájak határait nehéz pontosan meghatározni, mégis mikor utazunk, megérezzük a másság illatát, színeit. Csak azt a tájat vallhatjuk magunkénak, amelyet megismertünk, s ha azonosulni tudunk vele, lelkünk részeként fogjuk kezelni és ápolni. S ekkor megtörténik a „csoda”. A táj befogad minket, a kapcsolat „harmonikussá” válik. Játsszunk most egy kicsit a képzelettel. Ülünk egy képzeletbeli repülőgépre, s szállunk valamely alföldi folyónk, - a Tisza vagy a Hármaskörös - kék csíkja fölé. Kora tavasz van. A folyó kilépett medréből, s gátjai közé szorítva árad. Az elszakított, egykori ártereken is éled a táj. A belvizek kirajzolják a régi erek, morotvák nyomait. Némelyek partján vörös vesszős, öreg fűzek bólogatnak. A felszántott folyóhátak közt, itt-ott halványsárga, szikes puszta foltok tartíjják a képet. A laposokban víz csillámlik, s a nádzászlókat könnyű szél hajlítja. Csak innen fentről láthatjuk meg az elszakított tájrészek ősi egységét, csak innen a magasból, érthetjük meg, ...hogyan folyók szülték ezt a tájat. Idilli a kép! De szálljunk csak alább! Amott egy traktor küszködik. Az eke értelmetlen harcot folytat a mélyen vizes ártéri talajjal. Igaz nem sokára a csatornák minden vizet elvezetnek, de az ekehántok tetején szik fog kivirágozni. Az egykor virágzó gazdálkodású árterek, ma a legszegé-

nyebb térségek közé tartoznak. Hiába minden próbálkozás, vegyszer és technika, a kiszáritott ártereken a földművelés, az intenzív gazdálkodás magában nem tud elégséges megélhetést biztosítani az itt élőknek. Sokan elvándorolnak, mások munkanélkülivé válnak.

Mi hát a megoldás?

A mély ártereken gazdaságosan intenzív mezőgazdasági termelés nem folytatható. Vissza kell állítani, az árterek természetes vízháztartását, a táj sokszínű mozaikosságát! Fel kell éleszteni az ártéri gazdálkodás ősi szemléletét. Akkor majd a víz, amely ma veszélyt jelent, újból életető közege lesz növénynek, állatnak s embernek egyaránt. Ezzel csökkenhet a mai árvízveszély, s növekedhet az árterek jövedelemtermelő képessége. A táj tartós megélhetést ad majd az embereknek, miközben csökken a természeti környezetre nehezedő emberi terhelés. Minden bizonnyal a sokféle hagyományos használat, a régi mesterségek mellett új hasznosítási formákra is szükség lesz. Ám ezeknek összhangban kell lenniük a hagyományos gazdálkodás létalapokat fenntartó szemléletével. Ilyen kiegészítő bevételi forrás lehet az ökoturizmus.

A kevés, nemesített fajra alapozott intenzív szántóföldi művelés és állattenyésztés helyett, a sokféle tájfajta természetű és tenyésztő extenzív, organikus vagy biogazdálkodást érdemes kialakítani. Az önellátás erősítése csökkenti a külső rendszerektől való függést. Mindezekhez elengedhetetlen feltétel az összefogás, az együttgondolkodás, a közösség építés, a hagyomány- és kultúráteremtés. Az első összekötő kapocs a táj szerete lehet. Nagyon sok múlik a közösségek vezetőinek helyzetfelismerő képességén, kezdeményező készségén. Minden közösségnek lélekben vezetőknek kell rátalálni vagy visszatalálni az útra, de a változások megvalósításához szükséges van támogatásra, ösztönzésre. Az állam és a társadalmi szervezetek előbb az ártéri gazdálkodás színterének kialakításában, majd az itt termelt termények és termékek piaca juttatásában segíthetik a régi-új gazdálkodási szemléletű ártéri településeket.

Lehetünk-e optimisták?

Sok jel arra mutat, hogy igen. Körülöttünk új áramlatok indultak meg. Sokan kiábrándultak a fogyasztói társadalom lélekölő világából. Az emberi lét alapfeltételeit biztosító nagy önfenntartó természeti rendszerek vészjelzéseket adnak le: vízháztartás felborulása, időjárási-légköri anomáliák (árvízbelvív-aszály), sivatagosodás, nyersanyag- és energiaválság). Elkerülhetetlennek látszik egy jó irányú szemlélet és értékrend váltás. Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően több százezer hektár szántóföldet kell kivonni az intenzív művelés alól. A hullámterek, mint zöld folyosók részeivé fognak válni az Európai Unió ún. „Natura 2000” hálózatának. Az ilyen területeken az unió anyagilag is támogatja a természeti környezettel harmonizáló gazdálkodást.

Elsősorban nem hatalmas befektetések hiányoznak, inkább szemléletváltásra és a természeti környezetben rejlő lehetőségek „bölcs” kihasználására van szükség. Növekszik az igény a vegyszermentes, ún. bioélelmiszerek és más biotermékek (pl. gyapjú) iránt. Ugyancsak keletjük van a táj jellemző és sajátosan magyar termékeknek az ún. „hungaricumok”-nak is. Nem csak az Európai Unióban, hanem hazánkban is van már fizetőképes kereslet ezekre.

Sokan vágnak arra, hogy harmonikus természetben pihenjek. Az utóbbi évek új idegenforgalmi vállalkozása, a luxusmentes öko- vagy zöldturizmus. Ennek célpontjai lehetnek az árterek, csöndes falvai. Természetesen nagyon kell vigyázni, hogy a turizmus ne borítsa fel az ott élő közösség rendjét. Ezért előre meg kell vizsgálni a terhelhetőséget és a felkínálható pihenési lehetőségeket. Az Európai Unió direktívái között kiemelt szerepe van az integrált vidékfejlesztésnek, a regionális és kistérségi együttműködések támogatásának. A közös gondokkal küzdő ártéri települések, együttes fellépés esetén bátran számíthatnak támogatásra. Az intenzív gazdálkodásra alkalmatlan területeken az állam is lépéseket tett a mezőgazdaság szerkezetváltás megkezdésére. Az egyre tarthatatlanabb árvízvédelmi helyzet és a Tiszán végigvonuló ciánszennyezés a közvélemény figyelmét a folyókák és árterek gondjaira fordította. Vannak már a problémák elméleti alapjaival foglalkozó civil műhelyek és gyakorlati munkát végző programok is. Mindegyikre jellemző, hogy helyi közösségek kezdeményezéséből indult ki, de finanszírozásukhoz nem elegendő a saját forrás. Többségüket pályázati, alapítványi, állami támogatás vagy civil szervezetek anyagi segítségével tartja fenn. Érdemes e műhelyeket, programokat röviden, felsorolásszerűen bemutatni. Az egyik az úgy nevezett „Nagykörűi tájrehabilitációs program”. Nagykörű község, a Tisza egyik ártéri öblözetében fekszik. Az ártéri gazdálkodásnak itt érhető módon komoly hagyománya volt. A helyi közösség célja ennek újjáélesztése. A kezdeményezés élére állt az önkormányzat, a polgármester. A program vezetője Balogh Péter. Egy

másik projekt a WWF Magyarország támogatásával az invazív és tájidegen gyalogkakác visszaszorítására tesz kísérletet a Körös-Maros Nemzeti Park részét képező Hármaskörös hullámterén. A természetvédelmi kezelés egyúttal az ősi ridegállattartást is visszahozza a vidékre, hiszen szürke marha gulya legel a területen. A Borsodi Mezőségben, Inérváton a Bükk Nemzeti Park, hasonló legeltető ártéri gazdálkodással kísérletezik. A program „lelke” Bodnár Mihály tájegységvezető. Ugyancsak a Borsodi Mezőségben dolgozik a Cötkény Térségfejlesztő Szövetség Sárvári Attila irányításával. Kistérségi *Agárstruktúra-átalakítási és Vidékfejlesztési Stratégiai Programjuk* egymásra épülő és együttműködő természetvédelmi, gazdasági és gazdaságsegítő projektek összessége. Ez a terület volt a legutolsó szabad árterület a Tisza életében, és jelenleg csaknem minden körülmény adott ahhoz, hogy a legelső újjáélesztett ártér is legyen. Vidékfejlesztési filozófiájuk szerint mindez csak úgy valósulhat meg, ha a helyi természeti környezet, a helyi társadalmak és a helyi gazdasági tevékenységek egymástól elválaszthatatlan szerves egységként, szimbiózisszerű összefonódásban léteznek. A Tiszadobi Természetvédők Egyesülete Horváth Benő vezetésével évtizedek óta végez alapkutatásokat a Felső-Tisza mentén. Vizsgálataik a folyó és árterülete történeti kialakulására, az ökológiai önszabályozó rendszer működésére, az emberi beavatkozások hatásaira és az állapotjavító gyakorlati megoldások kidolgozásra terjednek ki. A Bodroghözben a BOKARTISZ. Kht. Élén Molnár Gézával, tizenkét helyi önkormányzat és három civil szervezet közreműködésével az egykori erek, vízfolyások, ill. az ún. kistáji vízkörforgások helyreállításán munkálkodik. Emellett kidolgoztak, egy a táji adottságokhoz, az árvízi vízborításokhoz igazodó gazdaságfejlesztési programot is. Szegeden a Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület a Csongrád megyei Tisza-szakaszon a cián szennyezés óta bekövetkezett ökológiai állapotváltozásoknak nyomon követésében, az ártéri vizes élőhelyek revitalizációjának megoldásában jeleskedik. A problémák és feladatok komplexek, határainkon túl mutatnak. Ezért célszerű lenne az érdekelt szomszédos országokban megindult hasonló kezdeményezéseket, programokat felkutatni, velük együttműködésre lépni.

Kedves olvasó, ha ártéren élsz...

Légy büszke, hogy otthonod a legősibb emberi kultúrák települési helyei közé tartozik.

Járd be a tájat, ismerkedj meg értékeivel, őrizd azokat, de mutasd meg másoknak is!

Gazdálkodóként törekedj fenntartható módon kihasználni az árterek sokszínű adottságait! Minden térszint alkalmas jövedelemtermelésre!

Hidd el a te körtéd vagy almád, van olyan jó ízű, mint bármilyen egzotikus gyümölcs, banán vagy narancs!

Add tovább gyermekeidnek az ősök megőrzött hagyományait és a magad által szerzett tapasztalatokat.

Munkálkodj közösség érdekében, hiszen együtt formáljátok településetek jövőjét.